

Економічна ефективність виробництва продукції сільськогосподарських підприємств

Дрогомирецька М.І., к.е.н., доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

В умовах активізації процесів міжнародної економічної інтеграції стабільний розвиток сільського господарства справедливо вважається одним із головних чинників зміцнення продовольчої безпеки будь-якої держави, оскільки забезпечує узгодження інтересів як виробників, так і споживачів сільськогосподарської сировини і продовольства. Сучасний стан більшості галузей сільського господарства України, як свідчать офіційні статистичні дані, характеризується вкрай низьким рівнем оновлення ресурсного потенціалу, значною фізичною і моральною зношеністю машинно-тракторного парку, постійним підвищенням цін на матеріально-технічні ресурси, а також стрімким спадом виробництва сільгосппродукції і високим рівнем її матеріаломісткості.

Значний внесок у вирішення складної проблеми сталого розвитку сільського господарства було зроблено багатьма відомими українськими та зарубіжними вченими. Однак, незважаючи на широкий спектр наукових досліджень, проблема пошуку шляхів підвищення ефективності виробництва продукції сільськогосподарських підприємств все ще залишається дискусійною і потребує подальшого вивчення з урахуванням тих змін, які наразі відбуваються у національній економіці.

У ході проведення даного дослідження нами було виявлено, що виробництво стратегічно важливих видів продукції рослинництва і тваринництва на території нашої держави зосереджено переважно у сільськогосподарських підприємствах¹ різних організаційно-правових форм господарювання (рис. 1), на долю яких наприкінці 2011 р. припадало 51,91 %

¹ Сільське господарство України: статистичний збірник за 2011 рік / За ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 386 с. – С. 46.

усіх сільгоспугідь України².

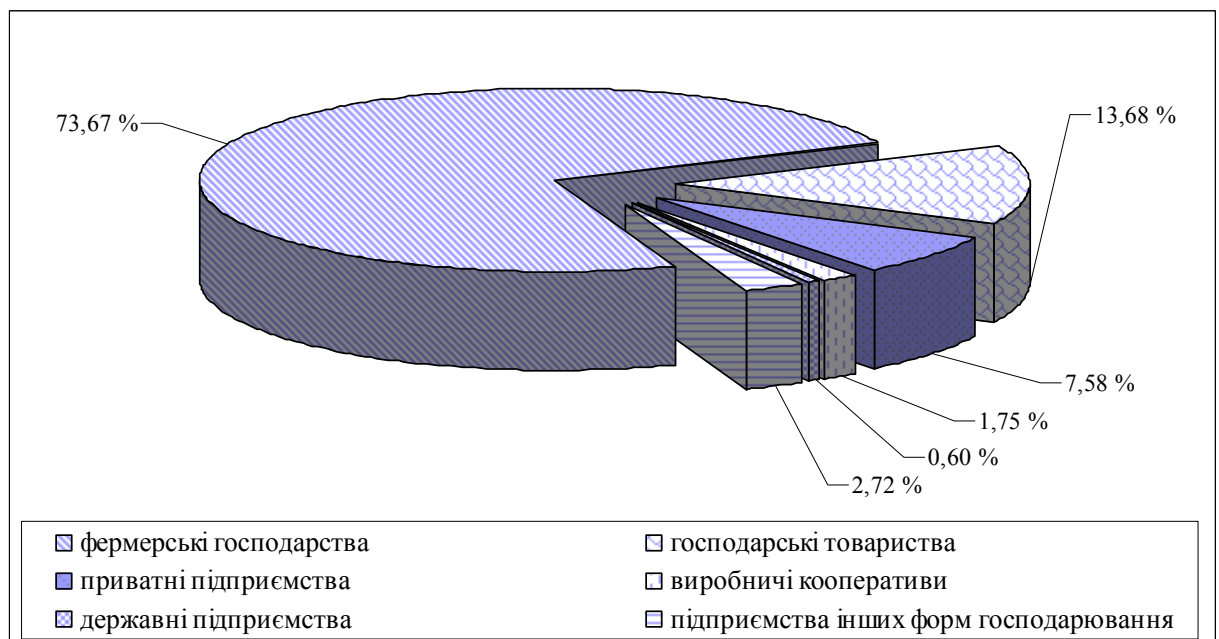

Рис. 1. Структура діючих сільськогосподарських підприємств України за організаційно-правовими формами господарювання у 2011 р.³

Згідно з останніми статистичними даними, в Україні станом на 1 липня 2011 р. налічувалося 56133 одиниці сільськогосподарських підприємств, більшість із яких, як показано на рис. 1, представлена фермерськими господарствами і господарськими товариствами.

За нашими розрахунками, обсяги валової продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 р. скоротилися у різних категоріях господарств за період із 1990 р. по 2011 р. на 17,36 %. У той же час, на 34,72 % зросло виробництво продукції у господарствах населення, але цей приріст, на жаль, не перекрив загальний спад виробництва у сільськогосподарських підприємствах (рис. 2).

² Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2011. – 559 с. – С. 145, 151.

³ Сільське господарство України: статистичний збірник за 2011 рік / За ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 386 с. – С. 51.

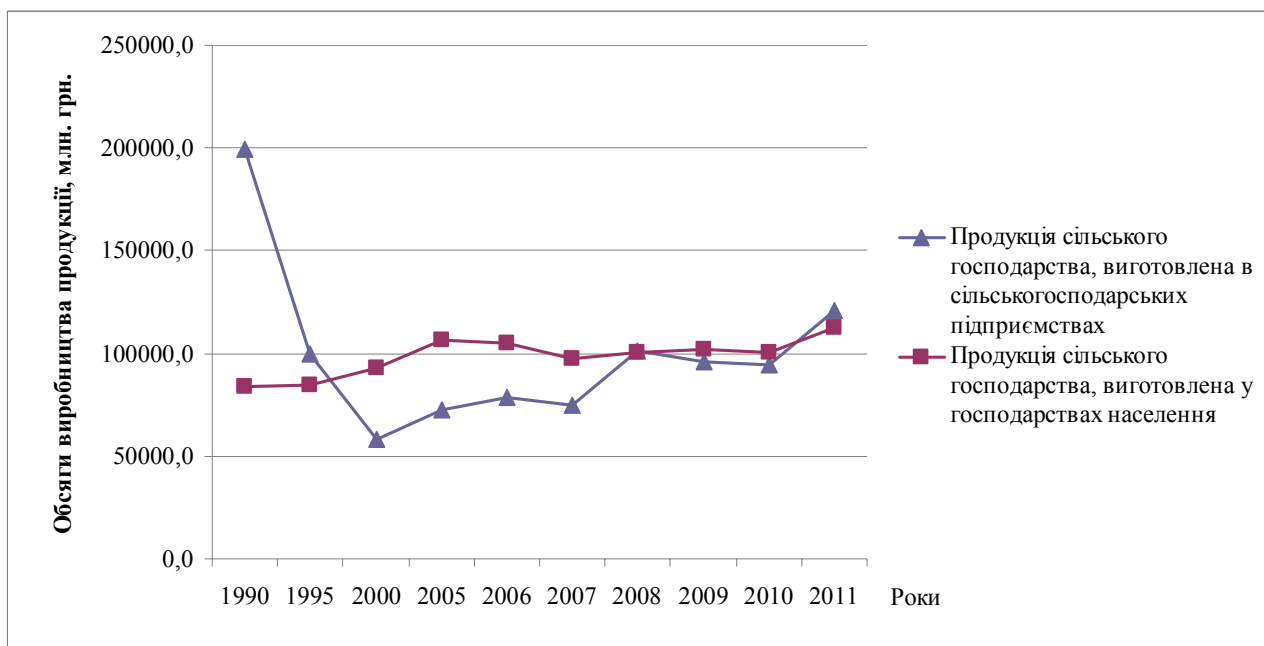

Рис. 2. Показники виробництва валової продукції аграрного сектора України за категоріями господарств, 1990 – 2011 рр.⁴

Натомість, індексний аналіз виробництва сільськогосподарської продукції у господарствах усіх категорій вказує на те, що у 2011 р. її було виготовлено на 17,4 % менше, ніж у 1990 р. (таблиця 1).

1. Індеси валової продукції сільського господарства України за 1990 – 2009 рр.

(відсотків)

Показники	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Загальний обсяг валової продукції господарств усіх категорій,	100,0	65,0	53,4	63,5	65,1	60,9	71,3	70,0	68,9	82,6
у тому числі: продукція рослинництва	100,0	73,1	63,8	78,7	80,1	72,8	93,7	89,3	85,6	111,6
продукція тваринництва	100,0	56,5	42,4	47,4	49,2	48,2	47,6	49,6	51,2	51,9

Джерело: Державна служба статистики України

⁴ Сільське господарство України: статистичний збірник за 2011 рік / За ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 386 с. – С. 139.

За даними, наведеними у таблиці 1, можемо зробити висновок, що у 2011 р. порівняно із 1990 р. обсяги виробництва продукції тваринництва у всіх категоріях господарств зменшилися на 48,1 %, а продукції рослинництва – зросли на 11,6 %.

Така тенденція розвитку ринку сільськогосподарської продукції не сприяла підвищенню ефективності виробництва продукції тваринництва, про що свідчать показники рівня рентабельності її виробництва (рис. 3).

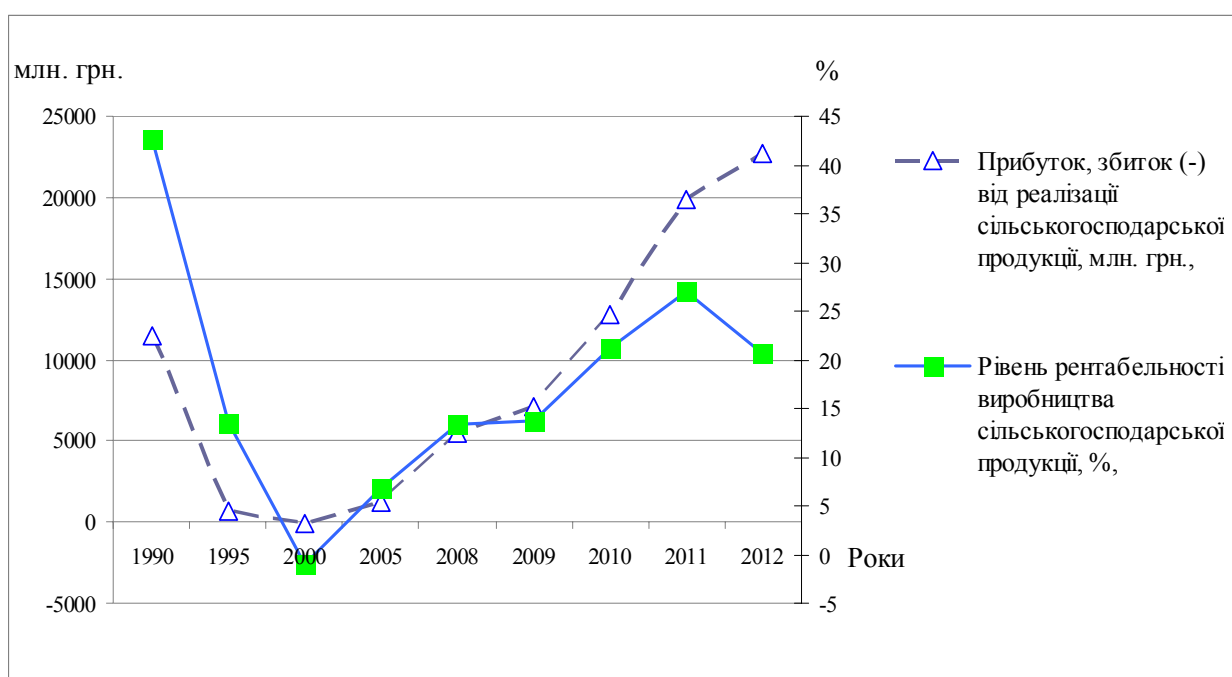

Рис. 3. Ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах України, 1990 – 2012 рр.⁵

Як бачимо з рис. 3, прибуток від реалізації продукції сільськогосподарських підприємств нашої держави протягом останніх двох десятиліть має тенденцію до зростання, однак найменша його величина спостерігалася у 1995 р., а в 2000 р. цей показник взагалі був збитковим. При

⁵ Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах України за 2012 рік: статистичний бюлетень / за ред. О.М. Прокопенка. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 88 с. – С. 11;

Сільське господарство України: статистичний збірник за 2011 рік / За ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 386 с. – С. 52.

цьому рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції за період, що аналізується, знизився на 21,9 відсоткових пункти.

Поряд із цим нами було виявлено, що рентабельне ведення сільськогосподарського виробництва у 2012 р. було досягнуто винятково за рахунок галузі рослинництва. Цю тезу підтверджує і той факт, що рівень рентабельності виробництва таких стратегічно важливих видів продукції, як насіння соняшнику, цукрових буряків і зернових культур у 2012 р. був найвищим порівняно з іншими видами продукції сільськогосподарських підприємств і склав 45,8 %, 15,7 % та 15,2 % відповідно⁶.

2. Рівень рентабельності основних видів продукції у сільськогосподарських підприємствах України, 1990 – 2012 рр.

(відсотків)

Види продукції	Роки:								Відхилення 2012 р. (+;-) від 1990 р., відсоткових пунктів
	1990	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	
Зернові культури	275,1	64,8	3,1	16,4	7,3	13,9	26,1	15,2	-259,9
Насіння соняшнику	236,5	52,2	24,3	18,4	41,4	64,7	57,0	45,8	-190,7
Цукрові буряки	29,5	6,1	4,8	7,1	37,0	16,7	36,5	15,7	-13,8
Овочі відкритого ґрунту	27,6	-1,7	16,1	11,1	19,1	23,5	9,9	-6,8	-34,4
Картопля	27,2	14,0	17,8	7,9	12,9	62,1	17,7	-21,5	-48,7
Молоко	32,2	-6,0	12,2	4,1	1,4	17,9	18,5	2,3	-29,9
Велика рогата худоба на м'ясо	20,6	-42,3	-25,0	-24,1	-32,9	-35,9	-24,8	-29,5	-50,1
Свині на м'ясо	20,7	-44,3	14,9	0,3	12,1	-7,8	-3,7	2	-18,7
Птиця на м'ясо	17,0	-33,2	24,9	-11,3	-22,5	-4,4	-16,8	-7,2	-24,2
Яйця	27,3	10,6	23,5	13,0	13,1	18,6	38,8	52,6	25,3

Джерело: Державна служба статистики України

⁶ Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах України за 2012 рік: статистичний бюлетень / за ред. О.М. Прокопенка. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 88 с. – С. 33 – 57;

Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2011. – 559 с. – С. 148.

На основі даних, наведених у таблиці 2 можемо стверджувати, що у галузі тваринництва вже котрий рік поспіль найбільш збитковим залишається виробництво м'яса великої рогатої худоби і птиці на м'ясо, і лише виробництво свиней на м'ясо, молока та яєць, за винятком окремих років, можна вважати прибутковим.

Протягом 1990 – 2011 рр. по більшості видів сільськогосподарської продукції відбулося помітне зменшення обсягів їх реалізації⁷. При цьому особливе занепокоєння викликають зміни, що відбулися в обсягах реалізації молока та молочних продуктів, картоплі та овочів, по яких мало місце зменшення кількості їх товарної продукції у 8,74, 4,70 і 4,69 рази відповідно (таблиця 3).

3. Обсяги реалізації продукції сільськогосподарських підприємств України у 1995 – 2009 рр.

(тис. т)

Види продукції	Роки:						2011 р. у % до 1990 р.
	1990	2000	2005	2009	2010	2011	
Зернові культури	18498,8	10725,6	19458,4	31686,3	23661,7	28609,0	154,7
Олійні культури	2200,0	2284,3	2612,4	7239,2	7756,7	7907,5	359,4
Цукрові буряки	43282,7	10971,3	10956,3	6347,5	9767,5	11873,4	27,4
Картопля	1640,6	85,5	116,9	306,3	290,7	349,3	21,3
Овочі	4224,1	535,7	397,5	807,1	646,0	900,0	21,3
Худоба та птиця (у живій вазі)	4421,8	969,3	902,4	1448,4	1586,8	1686,5	38,1
Молоко та молочні продукти	18023,0	2683,7	2121,3	1993,9	2004,1	2061,3	11,4
Яйця, млн. шт.	8688,0	2643,7	5700,3	8565,7	9415,7	10790,2	124,2

Джерело: Державна служба статистики України

Наведені у таблиці 3 дані вказують на те, що позитивні зміни в обсягах

⁷ Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2011. – 559 с. – С. 148.

реалізованої продукції протягом останніх двох десятиліть відбулися лише по зернових і олійних культурах (у 1,55 та 3,59 рази відповідно), яйцях (у 1,24 рази).

За нашими розрахунками, протягом 1990 – 2011 рр. відбулися суттєві зміни і щодо каналів реалізації стратегічно важливих видів продукції сільськогосподарських підприємств⁸. При цьому значно послабилася роль переробних підприємств, натомість збільшилася питома вага реалізації продукції сільгосптоваровиробників через інші канали. Зокрема, якщо у структурі збуту зернових культур частка реалізації переробним підприємствам у 1990 р. становила 80,4 %, населенню – 13,2 %, на ринку – 3,2 %, а за іншими напрямками – 3,2 %, то вже у 2011 р. ці показники склали відповідно 3,6 %; 0,5 %; 4,9 % та 91,0 %. За останніми статистичними даними, більше половини картоплі, олійних культур та плодів і ягід, вирощених сільськогосподарськими підприємствами України, у 2011 р. було реалізовано через численних посередників, і лише незначну частину – на ринку (через роздрібну торговельну мережу), населенню та переробним підприємствам. Традиційно високою у 2011 р. залишається питома вага реалізації яєць на ринку (17,1 %), а також за іншими можливими каналами збуту (80,8 % від загального обсягу їх реалізації).

На основі попередніх міркувань можемо зробити висновок, що для еквівалентного обміну на аграрному ринку необхідно, щоб співвідношення закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію і цін на продукцію промисловості було таким, яке давало б можливість виробникам продукції рослинництва і тваринництва досягти високого рівня рентабельності. Однак через недосконалу структуру виробничих витрат, що склалася у сільському господарстві України, навіть щонайменше підвищення цін на промислову продукцію, яка необхідна сільськогосподарським підприємствам, призводить до суттєвого підвищення собівартості продукції рослинництва і тваринництва. Відтак, щоб компенсувати зростання цін на “вході”, сільгосптоваровиробники

⁸ Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2011. – 559 с. – С. 150.

змушені постійно підвищувати їх на “виході”, тобто змушені приймати участь перманентній ціновій гонці.

Отже, з метою підвищення ефективності господарської діяльності у сільськогосподарських підприємствах України необхідно переглянути структуру витрат на виробництво продукції, що склалася протягом останніх декількох років, підвищити у них питому вагу витрат на технічне оснащення підприємств, обслуговування та капітальний ремонт наявної техніки. Поряд із цим, на наш погляд, потрібно вжити всіх можливих заходів для зменшення частки витрат на оплату робіт і послуг, які виконуються сторонніми організаціями, оскільки такі послуги замовляються лише у разі нестачі машин і обладнання в аграрних підприємствах у пікові періоди під час виконання комплексу механізованих робіт у галузях рослинництва і тваринництва.

Загалом, розвиток сільського господарства України у стратегічній перспективі має бути спрямований на зміцнення продовольчої безпеки держави та зростання її експортного потенціалу. Надзвичайно важливого значення в умовах сьогодення набуває також проблема покращення інвестиційного забезпечення сільського господарства. Враховуючи той факт, що інвестиції є основою відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки, вважаємо, що розробка і реалізація інвестиційних проектів у галузі сільського господарства має стати однією із найважливіших умов формування інноваційної моделі виробництва продукції рослинництва і тваринництва.